

BEŞİNCİ BÖLÜM

ŞAMANLARIN ELBİSESİ VE DİĞER EŞYALARI

A) Manyak (Şaman Elbisesi) (resim 1-5)

Tüm Altaylı şamanlar ilk senelerinde töreni *manyaksız* düzenlerler. Erkekler, erkek ve kız çocukları sıradan cüppe (*çekmen*), evli kadınlar ise *çegedeksiz* kadın cüppesini (*terlik*) giyerler (*çigidik*, *terlik* üstüne giyilen kolsuz elbise türüdür).

Daha sonra tüm şamanlar, gerekli olan kutsal elbiseyi (*manyakı*) elde ederler. Kadın şamanlar temiz olmadıkları (*piyar kiji*) için *Erlık* ve yer ruhlarına (*yer-su*) ayin yaparlar. Şaman kanunlarına (*yan*) göre, bu tür ruhlara yapılan törende mutlaka *manyak* giyilir. Kadın şaman, *Ülgen'*e ayin yapmaz.

*Erlık'*e ayin yapmayan şamanların (*ak kam*) *manyakları* olmaz, ancak tüm töslere hizmet eden şamanların (*kara kam*) *manyakı* olur (*manyaktuu kam*).

Şaman, *manyakı*nı kendi özel isteği üzerine değil, güç aldığı ruhun (*körmös*) özel telkini üzerine diktirir. *Körmös*, telkin aracılığı ile *manyakı*nın şekline, nasıl olacağına dair ayrıntılı talimatlar verir. Bundan dolayı, sık sık *manyak*larda kese, ağaçkakan kuşunun tüyleri, ayı pençesi, kartal tırnağı, vs. gibi özel süslere rastlanır.

Kendi ruhunun telkinine itaat etmeyen şaman, hastalıklarla cezalandırılır. *Katun Nehri'*nin bir kolu olan Kuyum Nehri'nin sahilinde yaşayan *Sürtüş* adındaki şaman, bize, *manyak* diktirmediği için, kendi *körmösü Palas'*ın gözünden düştüğünü anlattı. Ruh *Palas*, onu hastalıkla cezalandırıyormuş. *Sürtüş*, saatlerce ölü gibi baygın yatarmış, ancak onu suni yöntemler ve davul sesi ile ayıltmak mümkün olarmış.

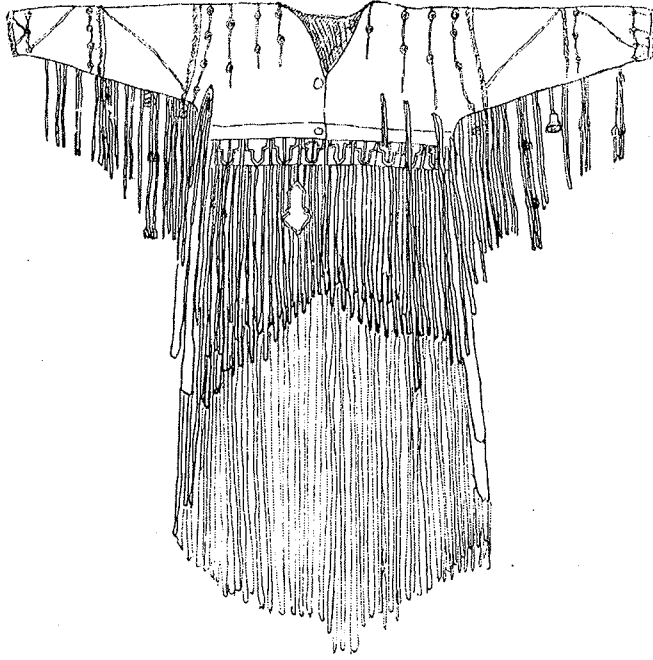
*Çuy Nehri'*nin yakınlarında yaşayan *Kuytuk* adındaki kadın şamanı, *körmösleri*, *Burhanistlerin* yaktığı eski *manyakı* yerine yenisini dikmediği için, ellerini ve ayaklarını kemirerek rahatsız ediyorlarmış.

Bütün teferruatı yerinde olan tam bir *manyaka kültük manyak* denir.

Erkek ve kadın şamanın *manyakı* arasında büyük bir fark yoktur; sadece kadın şamanın *manyakı* diğer kadın elbisesi gibi daha zariftir.

Bir *manyak*ın fiyatı 80 ile 150 ruble arasında değişmektedir. Bu tutar sıfıradan bir Altaylının bütün mülkünün önemli bir kısmına, normal bir şamanın ise neredeyse mülkünün yarısına eşittir, çünkü şamanlar çoğu zaman fakir, bazen orta halli ve nadiren de zenginlerden olur.

Şamanlık, Altaylı için ev ve çiftçilik işleriyle karşılaştırıldığında pek de kârlı bir meslek sayılmaz. Bu meslek kazanç temin etmediği hâlde çok zaman almaktadır. Şamanın kazandığı üç beş kuruş ve aldığı ufak tefek hediyeler, onun harcadığı zamanın karşılığı değildir.

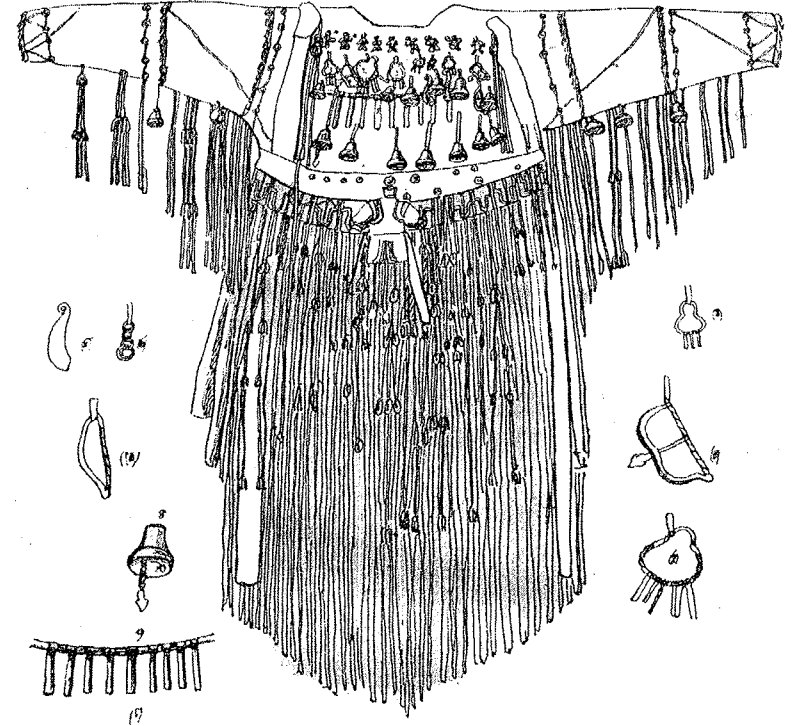

Resim 1

Bazı şamanların söylediklerine göre, üç dört gün süren ayin için ancak üç beş ruble ücret verilmektedir. Bundan başka şaman, bazen hediye olarak kurbanlık hayvanın etinin bir kısmını ve birkaç arşınlik kumaş parçası alabilir. Nadiren de, eğer hasta tamamen iyileşirse, şamana cüppe, koyun, *torbok* (buzağı) ve at hediye edilir.

Halk arasında şöhret kazanmış şamanlar emeklerinin karşılığını alabilirler. Bunlar orta yaşlı ve yaşlı şamanlardır. Genç şamanlar kazançlarının düşüklüğünden dolayı, sürekli evdekilerin memnuniyetsizliği ile

karşı karşıya kalırlar. Altaylılarda bazen bir kocanın gelip kurban törenini yarıda kesmesi ve tehditler saçarak şaman olan karısını eve götürmesi gibi olaylara da rastlanır.

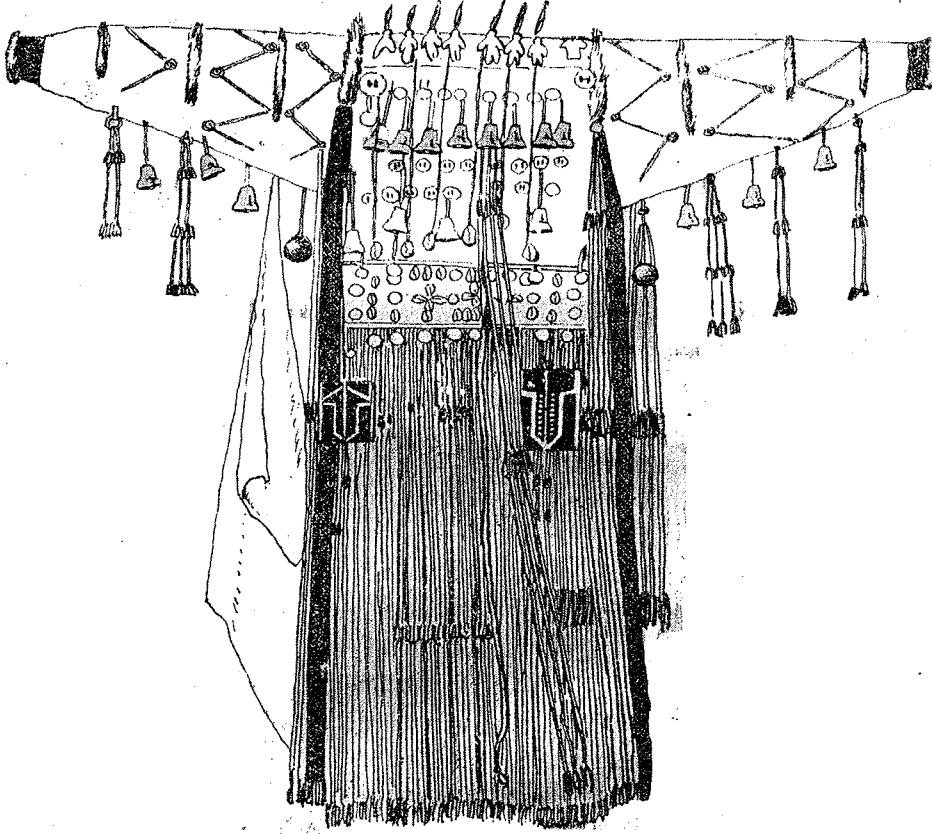

Resim 2

Varlıklı bir şamanın *manyak*ı iki, üç ayda yapılırken, yoksulun *manyak*ının hazırlanması bir ila üç yılı almaktadır. Dinî inançlardan dolayı *manyak* için gerekli malzemelerden bir kısmı akraba, komşu ve arkadaşlar tarafından temin edilir. Bu durumda erkekler malzemeleri hammadde halinde bağışlarken, kadınlar ise hazır şekilde hediye ederler, örneğin; *iinelik* (iğnelik), *kalta* (kese), *kajanay* (saç örgüsü) vs, gibi.

*Manyak*ı kadınlar diker. Şamanın kendi ailesi veya komşu kadınlar bu işte çalışırlar. Karmaşık ve zor olmayan işleri ise kızlar da yapabilir.

Manyak dikme işini çoğunlukla dikiş dikme sanatında en tecrübeli yaşlı kadın (*us kiji*) üstlenir ve diğerlerine rehberlik eder.

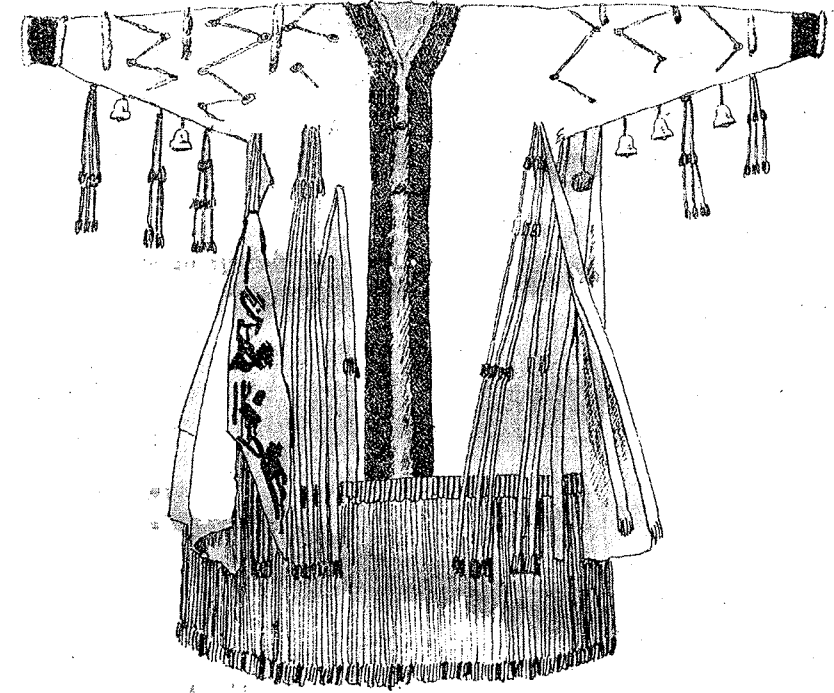
Resim 3

*Manyak*ın her parçası önce ayrı ayrı hazırlandıktan sonra toplanarak birleştirilir.

Manyak üzerinde çalışırken ahlaksızca davranmak kesinlikle yasaktır.

Manyak tamamlandıktan sonra sahibi olan şaman, kurbanlı, özel bir ayin yapar. *Yelbü çağırıp yat* veya *manyak aruulap yat* (manyak takdis etme, manyak temizleme) olarak adlandırılan bu ayin, çok seyrek olarak yapıldığı için herkes onu görmek ve ayinde bulunmak için oraya ko-

şar. Bu ayinin en önemli amacı, *manyak*ın kullanıma uygun olup olmadığının anlaşılmasıdır. Şamanın ruh hamisi, onun talimatları üzerine dikilmiş *manyak*ı dikkatlice inceler ve telkin aracılığı ile takdir veya tenkidini bildirir. Ruhların verdiği talimatlar daima yerine getirilir, bu doğrultuda *manyak* düzeltilir ve yeniden dikilir. *Manyak* ancak ruhun tam onayını aldıktan sonra kutsal elbiseye dönüşür ve sürekli kullanılmaya başlanır.

Resim 4

Erkek şamanların *manyak*larını kadın şamanların, kadın şamanların *manyak*larını ise erkek şamanların giymeleri yasaklanmıştır.

Resim 5

Temiz olmayan bir canlı sayılan (*piiyar kiji*) kadının, *manyaka* dokunması bile söz konusu değildir.

Manyaklar ayılların ön köşelerindeki *aruu körmös* tasvirlerinin altında kutu veya deri torbalarda saklanır, diğer elbiselere ve özellikle kadın elbiselerine değmemesi sağlanır.

Bir ayıldan diğerine taşınırken *manyak*, bohça hâline getirilir ve eyerin arka kısmına bağlanır. *Manyakı* kadın olmamak kaydıyla yabancı biri de götürebilir.

Ayin sırasında *manyak* ince gömlek üstüne giyilir. Yazın sıcak havalarda ise erkekler çıplak vücutlarına *manyakı* giyerler.

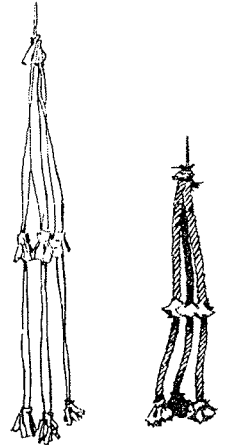
Şaman, *yer su ruhlarına*, *Erlık* ve onun oğullarına, *aruu neme* grubundan kan kardeş ruhlarına ve diğer *körmöslere* ayin yaparken *manyakı* giyer.

Ülgen ve oğulları namına *üstüğü* ayini yaparken *manyak* kullanılmaz; sırtından yere kadar uzanan üç beyaz şeritli cüppe üç *yalamaluu ton* (üç şeritli kürk) giyilir.

Şaman *manyakı* temel olarak otuz parçadan oluşuyorsa da ufak tefek teferruatıyla bu parçalar altı yüzü bulabilir.

Manyakın ana parçaları yukarı ve aşağı dünyalara ait nesnelerin şekil veya sembolleri, günlük hayatta lazım olan eşyaların minyatürleri ile hayvan ve kuş postlarından oluşmaktadır.

Resim 6-7

1. Manyakın Parçaları

a) *Ton* (harfi harfine kürk): *Manyakın* ana parçasıdır. Beyaz koyun ya da yabanî Sibiryâ geyiğinin postlarından dikilir (*añnuñ terezi*). *Ton*, arka eteği olmayan bir kabandır (*torsuk yok ton*); deri sicim ile dikilir.

b) *Yeñ*: Kürkün kolları, eklemlerin omuz, dirsek, el ve parmakların üst kısmı tersine¹ dikilmiş olan vaşak kürkü (*şülüziin*) ile süslenir. Kolun etrafında kürk süslerine paralel olarak yün *ipinden* (*kıl armakçı*) üç sıra dokuzar düğüm geçirilir. Süs arasındaki boşluklara aynı yün ipi zikzak olarak dikilir (*kıya taya*).

c) Kolların aşağı kısmına küçük bakır çanlar (*küzünü*) ya da çingirak bağlanır: Sağ kolunda dört, sol kolunda ise beş, yani toplam dokuz adettir (*pir togus*).

Küçük çanlar ve çingiraklar şaman için Tanrı tarafından verilmiş zırh vazifesi görür (*Kudaydan kuyaktuü edem*). Kötü ruhların (*yaman körmöstör*) saldırısında şaman kendisini onlardan küçük çanlar ve çingirak yardımıyla korur – genel olarak tıngırtı yardımıyla (*şanır*).

¹ Altaylılara göre insan iskeletinde, baş, bel, diz, ayak, ayak parmak kemiği, omuz, dirsek, bilek, el parmak kemiği, olmak üzere dokuz eklem (üye) vardır.

*Togus üye toolop tut,
Öpmök söögüm topçılup tut,
Er poyumnyñ tezektet!*

Dokuz eklemi sayıp bağla(yın),
Kemiklerimi tutup bağlayın,
Erkek bedeninin ruhları, tezektet!

d) Çanlar ve çingiraklara paralel olarak tek sayılı (7'den 21'e kadar) beş renk kumaş, kurdele ve ipten yapılmış küçük *manyaklar* (*koltuk manyak* (*koltuk altı manyak*)) dikilir. Her *manyak* üç tutam ip ve kenara (*çaçak*) sahiptir. bk. resim 6 ve 7.)

Koltuk manyak'ları kanat tüylerini (*key kanat* (hava kanadı) sembolize ederler.

2. Manyakın Arka Tarafı

Arka tarafı bele kadar kumaş (*kızıl pös*) ile kaplanır.

a) Yaka civarında, omuzların arasına (*köksü*) dokuz tane küçük kukla dikilir (bk. resim 8, 9).

Onlar *Ülgen*'in dokuz kızlarını (*kıstar*, *kıyandar*, *Ülgenin akı yen kis*) sembolize ederler. Kuklaların başlarına puhu kuşu (*sarı ükü*) tüyleri dikilir, onlara şapka (*ülbrek*) denir.

Kuklaların altına iki sıra halinde üçer tane dokuzluk sedef, deniz kabuğu, yılan başı (*yılan baji*) (resim 10) geçirilir. Bunlar, kız şapkalarının (*kajanjay*) parçasıdır.

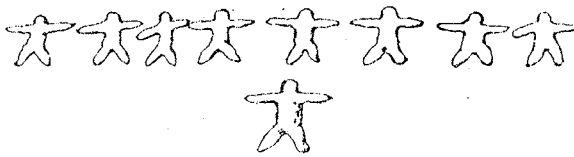
Resim 8

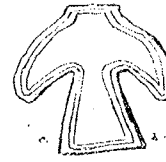
Resim 10

Resim 9

Resim 11

Resim 12

Diğer *manyak*larda ise *kajanjay* 2/4 uzunlukta simli kumaştan (*çimgeri*) yapılır, ipin ucunda bir tane deniz kabuğu (res. 13), boncuk küpe (*sırja*) (res. 11) ve metal halka (*yüstük*) bulunur.

*Manyak*ın omuzlarındaki kuklaların yanına birer tane *Ülgen* kızlarının kürkü (*çekmen*) figürü dikilir (res. 12).

Resim 13

Resim 14

Resim 15

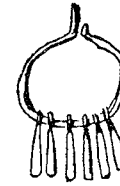
Resim 16

b) Kuklaların altına, sırtın orta bölümüne yatay olarak bir sıra yay ve bir sıra boyun çanı geçirilir, toplam on sekiz 2 x 9 tane (*egi togus*). Çanlar (*küzünü*) kürke kemerler ile bağlanır. Bazı tahminlere göre, onların sayısı 7 x 9 dur.

Çanlar şamanın zırhıdır (*kuyak*) (res. 14)

c) Çanların üst sırasının altına dokuz tane yay (*ya*) ile oklar (*yebe*) dikilir. Tanrıdan çekilen bir şey (*Kudaydan tartkan neme*), (res. 15-16). Bazı *manyak*ların iki tane yayı olur, bazılarında ise hiç olmaz. Fakat bu, sadece şamanın ilgisizliği yüzünden olur.

*Manyak*ın sırtında oklardan başka: 1) salkımlı demir halka (*koşura*), (res. 17), 2) dokuz salkımlı levha (*koşura*), (res. 18) ve 3) kulak şeklinde levha (*kulak*), (res. 19) ya da rastlanır.

Resim 17

Resim 18

Resim 19

Resim 20

Bütün oklar, *koşura* ve *kulak* şaman zırhının parçalarıdır. Onların yardımıyla kötü körmösler kovulur.

d) *Manyak*ın sırt tarafında güneş ve ayı tasvir eden iki büyük metal toka (*tarılga*), (res. 20) ve yıldızları (*yıldız*) tasvir eden bir çok küçük tokalar bulunur.

Büyük tokalar omuzun arka taraflarına, küçük tokalar ise sırtın değişik yerlerine bağlanır.

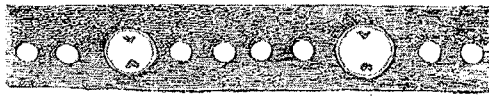
3. Kuşak (Kurdak) (res. 21a, 21b)

Kuşak, 1 ½ verşok (verşok: 4, 4 cm) genişliğinde kırmızı şeritten oluşmaktadır, kürke kayış yardımıyla dikilir.

Kuşağın üzerinde:

a) Güneş ve ayı tasvir eden (*aynıñ küñiñ ülkeri*) iki büyük metal toka (*tarılga*), (bk. res. 21a),

b) Küçük metal tokaların sırası (bk. res. 21a ve 21b) ve

Resim 21a

21b

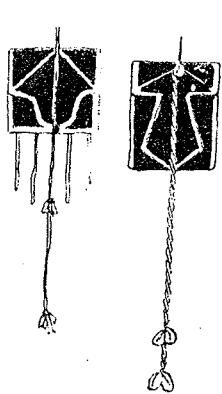
c) Sıra, grup ve haç şeklinde yerleştirilmiş deniz kabukları (*yılan baş*) bulunur. (bk. res. 21b)

*Altın kurdak kurçangan,
Ak manyaktı a tanğan.*

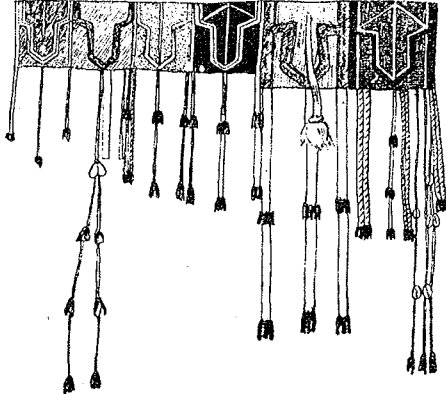
*Altın kuşak kuşanan
Ona ak manyakı bağlayan.*

4. Manyakın Alt Tarafı

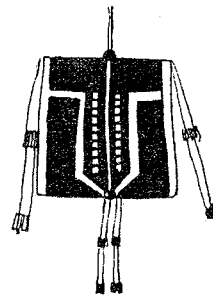
a) Kuşak altına, yatay olarak dokuz yay çingirak (*koŋko*) erkek ya da kadın şamanın çemberi (*kurçuu*) dikilir.

Resim 22a Resim 22b

Resim 23

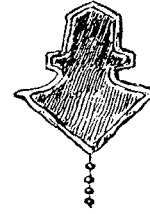

Resim 24

Bu çingiraklar bazen kuşak üstüne de dikilebilir.

b) Bazı *manyak*larda çingirakların altına üç tane düz metal düğme dikilir. Onlara, *yüz manyakın düğmeleri* denir. (daha aşağıda bk.) – *üzün(?) yürü(?) yüs manjaktın topçızı*.

c) Kenarlık, püskül ve boncuklu küçük torbadan ibaret dokuz tane iğnelik (*inelik*) kuşak boyunca dikilir, iğneliğin sayısı dokuzdur, yani *Ülgen'in* kızlarının sayısına eşittir (res. 22a, 22b, 23, 24).

Resim 25

d) Değişik renkten basma kumaşla kaplı kendir ipinden oluşan uzun sicimler (5 dörtilük), ortalarında kenar çekmeleri (*çaçak*) bulunur. Kürkün kuşak altına ve basen kısmına dikilir. Birbirlerine sıkıca bağlanıp bir çember oluştururlar, bu çember kürk-montun ek parçası görevini yapmaktadır.

Bu sicimlere *ak manyaklar* denir (*ak manyağı tögölgen, Ak manyakı dökülen*).

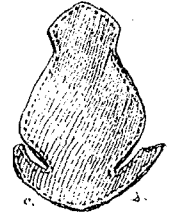
e) Bazı rivayete göre 6 x 9 (*altı togus*), bazı rivayete göre 90 x 9 (*toguzon togus*), diğer bir rivayete göre ise yüz (*bir yüs*) tane sicimin olması gerekir. Gerçekte ise *manyakların* sayısı daha fazla da olabilir: 120'den 200'e kadar.

Manyakların özel anlamı yoktur. Onlar kendi kendine oluşmuşlar (*anın poyunun pütkeni*).

f) Rastgele süsler: Rastgele süsler, şamanın gücünü aldığı ruha (*körmös*) karşı duyduğu sempatiden kaynaklanarak meydana gelirler. Rastgele süslerin anlamını açıklarken şaman bunlar *Han'ın* torbalarıdır (*pu Kananın kaltazı*) vb. demektir. Rastgele süslerden rastlananlar:

1. Altı tane küçük deri torba (*kalta*) (res. 25), küçük boncuklar (*yindi*) ile süslenir.

Resim 27

Resim 26

Resim 28

2. Kakım kürkü (*ak as*): Ata ruhlarını sembolize eder (*ak as tonduu Adalarım/ kakım kürklü atalarım*).

3. Ağaçkakan postu (*tomurtka*). Alaca ağaçkakan ata dönmüş (*ala tomurtka at tuular*) Ayın sırasında şamanın yanında olan aracı ruh (*Suylu*)u sembolize eder.

4. Altay kadınlarının kıyafetinin minik örneğinin (*çegerdek*) yanlarının da sicim ve kumaş parçaları bulunur.

Bu nesneler: Torbalar, kakım kürkü, ağaçkakan postu ve *çegerdek*dir. Bunlar, şaman için ayın vaktinde (*kamarga yenil*) coşku aracı görevini yaparlar, şamanları ayine hazırlarlar.

g) Kurbağa şekli (*paka*), res. 26; bir avuç kadar siyah kumaştan dikilir (*uy töjünçü kara paka/ inek göğsü kadar kara kurbağa*).

Erlik için yapılan ayinde, dördüncü *puudakta* adı geçer (*kuygı yetpas kara kumak/ sesin hiç duyulmadığı kara kum (yer)*).

5. Manyakın Yan (Mıkın) Aksesuarları

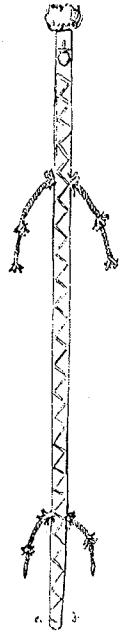
a) *Yutpa*¹: Siyah veya kahverengi kumaştan yapılan büyük sicim (res. 27 ve 28) dir. Üst kısmında başı ve ağzı (*uus*) vardır. Başının biraz aşağısı ile kuyruğuna yakın bir yerde ikişer ayak bulunmaktadır. Çatal bir kuyruğu vardır. *Yutpa* (*Erlik*'in yeraltı çarlığının canavarı) ya *puudaklarda* rastlanır.

Bu sicim sırttan başlayarak boydan boya tüm *manyak* uzunluğunda asılı durur.

Yutpa, şamanı *üzüit yek* (insanları yiyen ölümler ruhu) adlı kötü *körmösten* korur.

b) *Abra*: Yeşil kumaştan dikilen ve *Yutpa*'nın yerine kullanılan sicimdir (res. 29).

Abra, baykuş tüyleri (*ülbrek*) ve bir gözü (*kös*) tasvir eden bakır tokası olan başdır ki, dört ayak ve çatallaşan kuyruktan ibarettir.

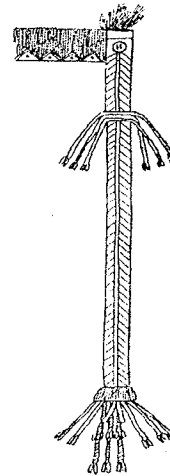
Resim 29

¹ *Yutpa*'ya Altaylıların *Toybodum Nehri* sahillerinde anlatılan Ösküs Uul adlı masalında da rastlanır. Ve "canlı yutan" anlamındadır.

Resim 30

Resim 31

Abra'nın bedeni yeşil, ayakları ve kuyruğu ise kırmızı kumaştan dikilir. Altısı üst ve üçü de alt ayağında olmak üzere dokuz (*bir togus*) kenar çekmesine sahiptir.

Abra, soy olarak *Erlik*'in cehenneminde bulunan *pay tenis* (kutsal deniz) canavarlarının soyundandır.

Bazı şamanlar için *Abra*, yüce varlık olan *Ülgen* ile temasa geçmek için *tös* yani aracılık görevini yapar (*Ada yezim, ay Abram/ sahibim babadır, abra ise aydır*)

c) *Yutpa* ve *Abra* ile paralel bir şekilde *manyaktan* yukarıdan aşağıya doğru sicim tutamları sallanır, her tutamda üç sicim olmak üzere toplam dokuz sicim vardır. Bunlara omuz arkası *manyak* (*inimniñ tañan manyak*) denir. Üst kısmında baykuş tüyleri (*ülbrek*) bulunur, bazen de bir *yılan başı* olan *kajanay* süsü yer alır.

Sicimler kanatları sembolize ederler.

d) Bazı *manyaklarda* *Yutpa* ve *Abra* yoktur; onların yerinde kırmızı, beyaz ve sarı renkte özel üç sicim bulunur. Bunlardan ikisi omuz arkalarındadır, sicim tutamından ibaret olan biri ise sırt ortasına dikilir.

Omuz arkasındaki sicimin yanına, boydan boya yine üç renkten oluşan şeritler geçirilir. Omuz arkasındaki sicimler baykuş tüylerine sahiptir (*ee tutkan* veya *key kanat/çok hafif tüy*). Onlara, *iki omuzun kanatları* (*eki inimniñ kurkumı*¹) denir.

Resim 32

6. Manyak'ın Etek Aksesuarları

a) Genelde etek (kalça üzerine gelen kısmı) aksesuarları olarak değişik renkten başörtüsü (*arçuul*) ve yarım arşın uzunluğunda bir parça bez (*bayrı*² pös) kullanılır (res. 30). Ayini dinlemek isteyenler bunları sırmalarla *manyaka* bağlarlar.

Başörtüleri çoğalınca, eskileri çözülür ve şamana bağışlanır.

¹ Kurkun: Harfi harfine: kanat iskeleti demektir.

² Bayrı: Bir dirsek kadar uzunluk ölçüsüdür.

b) Gelişigüzel aksesarlar:

1. Saçaklı, işlemeli ve puhu kuşu ya da kartal tüyleri asılı olan örgü (res. 31). Bu *manyak*ın kuşağına bağlanır ve yere kadar uzanır. Özel bir adı yoktur.

2. Kartal pençesi *mörküdüñ tabıjı* (*tabıjı*/ avuç), (res. 32).

Ay kanattuu kara mörküdüñ,

Ay kanatlı kara kartalım,

Agar töskö paştap yüretten.

Kutsal töse rehber olup uçan.

3. Arçuulların altına, *manyak*ın sol tarafına, koyu renkli kumaştan örülmüş üç veya dört arşın uzunluğunda iki kalın sicim asılır. Bunlardan birincisine yılan, diğerine ise zehirsiz yılan (*kamık*) adı verilir.

Altın baştuu sur kamık,

Altın başlı boz kamık,

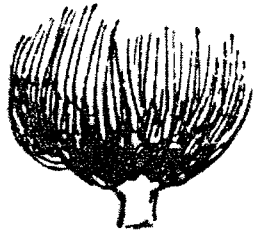
Altı uustuu kara yılan.

Altı ağızlı kara yılan.

Şaman, yılanları hastalardan kötü ruhları (*yaman körmöstör*) kovma aracı olarak kullanır.

4. Ayı pençesi (*ayuu tabıjı*).

7. Manyakın Omzundaki Aksesuarlar

Resim 33

Bala mörküüt

Eki iynime, okşop tüşken.

Eki iynime boro mörküüt saylgan

Er aldıma akşığan şonkor

saylgan (salılgan).

Yavru kartal,

İki omuzuma çığhklarla inmiş.

İki omuzuma boz kartal inmiş

Tam önüme çığlık atarak boz şahin

inmiş.

Kartal ve şahin göze görünmeden şamanları ve onların kurbanlarını töşlerine götürürler.

Kurkundarın kimingajın,

Kudaydın yolına yüs alıp yüretten.

Kanat kemiklerini toplarsa,

Doğruca Tanrıya götürür.

8. Manyakın Ön (Etek) Tarafındaki Parçalar

a) Eteklerin kenarlarına kırmızı kurdele ile şerit çekilir; biri yaka, diğeri kuşak hizasında olmak üzere iki düğmesi (*topçı*) vardır.

b) *Manyak*ın göğüs kısmında dokuz yerinden düğümlü dikişler olur. Bazen dikişler dikey çizgi olarak yapılır.

c) *Manyak*ın eteklerinde bir sıra kumaş ve sırmadan yapılmış yedişer tane yeni *manyakçıklar* bulunur; bunların dördü keçi derisinden, üçü ise kumaştandır.

Bu *manyakçıklara* şeritler veya örgüler dikilir. Sırım *manyakçıklarında* altı ile dokuz arasında, kumaştan yapılanlarda ise iki ile dört arasında şerit ya da sicim olabilir.

Sırım *manyakçıklarının* kurdeleleri arçuullar ve bayrılar için bağlama görevini yaparlar.

Sırım *manyaklarının* adı aç *manyaktır* (aç *manyak*).

B) Şapka (Pörük)

Altay şamanlarının özellikle ayin esnasında giydikleri iki çeşit şapka-ları vardır. Biri *manyak* için, diğeri ise cüppe içindir.

1. Değişik sembolik süsleri bulunan *manyak* şapkasına, *kuş pörük* veya *yılan maştuu kuş pörük* yani yılan başlı kuş şapka denir. Bu şapka ayin sırasında *manyak* ile birlikte kullanılır, tek başına takılmaz.

Bir ayıldan diğerine götürülürken bu şapka ters çevirilip *manyak*ın koluna sokulur. Şapka ayıllarda *manyak* ile aynı yerde saklanır.

Şapkanın süsleri ölen şamanların (*ozo kam*) şapkaları örnek alınarak yapılır. Bununla beraber bazen şapkaları yapan kadınlar tarafından değişiklikler de yapılabilir.

Şapkanın üzerindeki süs sayısı genel Altay millî kıyafetlerindeki süsler kadardır. Kıyafetlerin millî özelliklerini kaybettiği bölgelerde şaman şapkası da, daha sade görünüme sahiptir. Mesela, Ruslaşmanın az olduğu *Katun Nehri*'nin sol kıyısındaki Altaylıların şapkaları, aynı nehrin sağ kıyısındaki Altaylılara göre daha zengin süslere sahiptir.

Bazı şapkalar düzgün geometrik motiflerle ortaya çıkar. Bu motiflerin düzgün oluşu, kıl ya da sırma iplerle dikilmesinden ve şapkanın yapıldığı kumaşların renk seçiminden dolayıdır.

Her *manyak*ın yanında yalnız bir şapka bulunur.

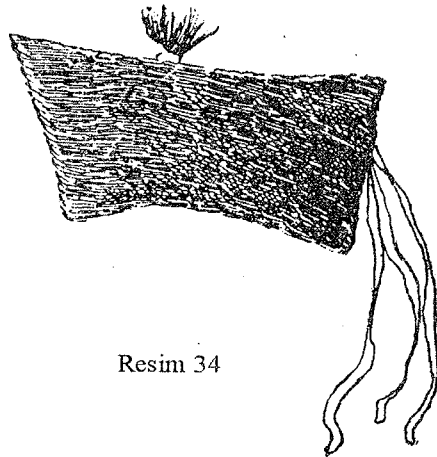
2. Cüppe şapkası: Şekil olarak Altaylıların günlük giydikleri kuzu derisinden yapılmış normal şapkaya benzer, fakat bazı değişiklikler vardır: Tepesine baykuş tüylerinden bir demet (*ülbrek*) dikilir. Arkasına ise üç tane beyaz şerit (*yalama*) konur; bundan dolayı şapkaya üç şeritli kuş şapka (*üç yalamalı kuş pörük*) denir.

Bu şapka, temiz ruh (*aruu töş*)lara (*Ülgen'e* ve oğullarına, *yer-su*, dağ ruhlarına ve temiz ruh (*aruu neme*)lara ayin sırasında kullanılır.

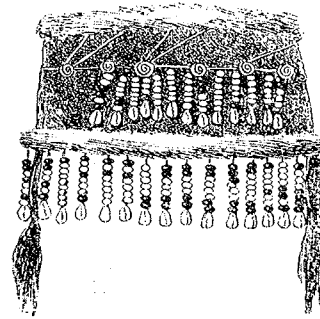
Manyaksız şamanlar (*manyacı yok kam*), beyaz rengin daha çok temiz töslere layık olduğunu düşündüklerinden dolayı, özellikle beyaz kuzu postundan şapkalar dikerler.

Normal şamanlar (*manyaktuu kam*) ayin sırasında siyah kuzu postundan sade bir şapka takarlar, sadece kısa bir süre için ona üç beyaz kurdele (*üç yalama*) ve bir tutam baykuş tüyü (*ülbrek*) bağlarlar (bk. res. 34).

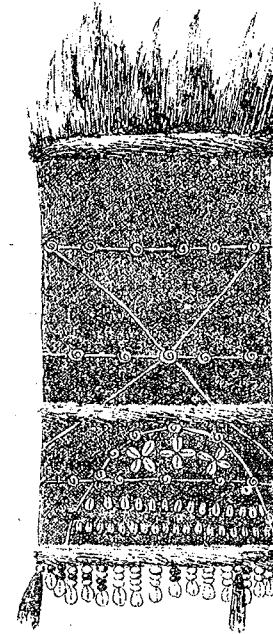
Manyaksız şamanların şapkaları evlerde *aruu neme* tasvirlerinin altında, şaman davulunun yanında, kutsal bir yerde saklanır.

Resim 34

Resim 35

Resim 36

Manyak Şapkasının Parçaları

a) Şapkanın ana kısmı yaklaşık üç karış uzunluğunda, dikey kesitli kırmızı kumaştan ibarettir. Etrafında üç düğme (*topçı*)¹ vardır. Şapkanın iç tarafına kaba kumaştan astar dikiilir.

b) Şapkanın üç yerine vaşak derisi (*şülüzün*) dikilir; bunların ilki göz, ikincisi alın ve üçüncü ise ense hizasına konulur. Böylece şapka üç parçadan yapılır ve üç parçalı kuş şapka (*üç üyelüü kuş pörük*) denir.

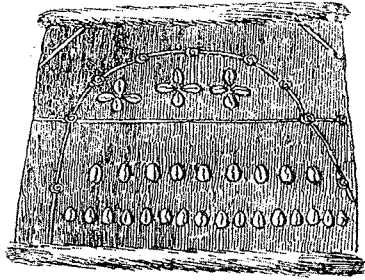
c) Göz üzerindeki kısımda (*köstün üstü*), şapkanın yan tarafına, kenar çekmelerine paralel olarak rengârenk boncuklardan bir sıra püskül dikilir, her püskülde beşer boncuk ve ucunda da *yılan baş* (deniz kabuğu) bulunur. Püskül sayısı beş, dokuz ya da on altı gibi değişik sayıda olabilir. Bu süslere inciler (*yindiler*) (bk. res. 35) denir. Adı geçen süsler dışında bazı şapkalarda kulak hizasına büyük boncuklu özel *yindi* ve sincap kuyruğu dikilir. Birinci süsün adı *küpe* (*sırğa*), ikincinin adı ise *kulaktır*.

d) Alın kısmı (*mañday*). Şapkanın tam alın hizasına birkaç sıra ya da grup hâlinde *yılan başlar*, bazen ise göz üzerindeki gibi püsküller dikilir.

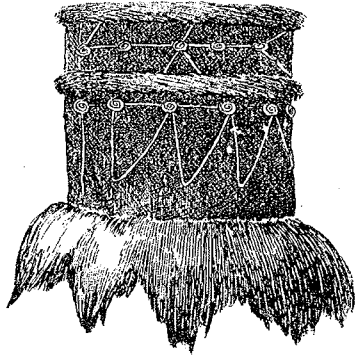
Yılan başların sayısı on dokuz, yirmi dokuz ve kırk bir (tek sayılar), püskül sayısı ise on üç olur (res. 36).

Bazı şapkalarda adı geçen süslere ek olarak gökkuşağı şeklinde dikilmiş dokuz düğümlü simli kumaştan sicim (*altın utık*) ve ona çapraz olarak gelen yine düğümleri olan başka bir sicim (res. 37) bulunur.

¹ Resimlerdeki şapkalar yere serilmiş olarak verilmiştir. Kafada yüksek ve dik bir şekilde durmaz. Baştan sırtın üst kısmına yumuşak bir şekilde iner.

Resim 37

Resim 38

Mesleğine yeni başlayan şaman, ruhun isteklerine uyar. Ve o koruyucu şamanın istediği gibi davul yaptırır, şekil ve bütün detayları onun davuluna uygun olur. Bazen, Altay şamanları davulu, temiz tösler (*aruu tös*) ve dağ ruhlarının (*yer-su*) emirleri üzerine alırlar. Böyle bir davul, bağışlanmış, onur davulu sayılır. Bundan dolayıdır ki, bu gibi davul sahibi olan şamanlar, davulun kendilerine *Abuu Kaan*, *Adı Gana*, *Kara Kaya*, vb. gibi dağ ruhları (*çaluu*) tarafın-

e) Şapkanın tepe kısmı, zikzak şeklinde dikilmiş, ortasında dokuz düğüm (*polçok*) olan beyaz koyun yününden sicimlerle (*yüdüür*) ya da sadece sicimsiz düğümlerle doldurulur (res. 38, 40, 41).

f) Şapkanın ense kısmı aynı süslere (*yüdüür*), bazen ise uçan kuşların (*kuş*) figürleriyle sahiptir (res. 39, 42).

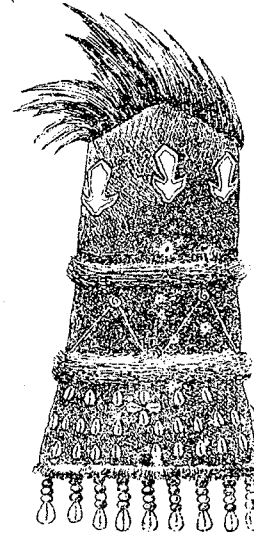
Şapkanın tepe kısmı biraz daralır ve kenarlarına iki, dokuz veya on üç baykuş tüyü (*ülbrek*) dikilir (res. 43, 44).

C) Şaman Davulu (res. 45)

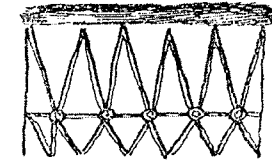
Altay şamanlarının davulu konuşma dilinde sık sık ya *tünjür* ya da *çaluu*¹ olarak adlandırılır. Gerçekte ise bunlar iki farklı terimdir. *Tünjür* olarak davulun kendisi, *çaluu* olarak ise ölen şamanları temsil eden davulun ağaçtan yapılan tokmağı adlandırılır. Her şaman, baba veya anne tarafından ölmüş şamanların (*ozo kam*) mirasçısıdır. Onlar, kendi istekleriyle ile değil de bu koruyucu ruhların isteklerinden dolayı davul sahibi olurlar. Burada tıpkı *manyakın* dikiminde olduğu gibi, koruyucu ruh davul yaptırmak için şamana telkinde bulunur.

dan verildiğini söylemekten zevk duyarlar. Eski şamanlarla ilgili hikâyelerde dağ ruhları tarafından verilmiş davullar hakkında bilgilere rastlanır.

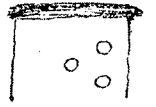
Şaman, hamisi olan ruh tarafından yetncli görülüp ayin yapmasına icazet verildiğinde bir davul tedarik eder. Bu yetenek ve icazet zamanı altı ila elli yaş arasında olabilir. Bununla beraber yirmi yaşında şaman olanlar çoğunluğu oluşturur.

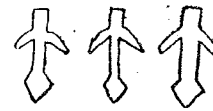
Resim 39

Resim 40

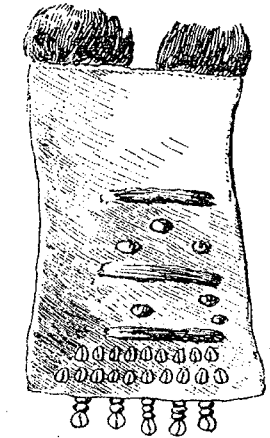
Resim 41

Resim 42

Resim 43

Resim 44

¹ Akademik V. V. Radlov'un açıklamalarına göre, *tünjür*, komşu Moğollardan alınan bir terimdir. *çaluu* ise *çal*- filinden, çalmak anlamına gelen Türkçe bir kelimedir. Böylece *çaluu*, (davul) için gerçek Altay terimidir, fakat davulun sahibi için de kullanılabilir.

Şamanın yaşına uygun olarak şaman davulları farklı boyutlarda yapılır: Çocuk şamanlar için küçük, büyük şamanlar için ise büyük davullar yapılır. Erkek ve kadın şamanların davulları arasında fark yoktur.

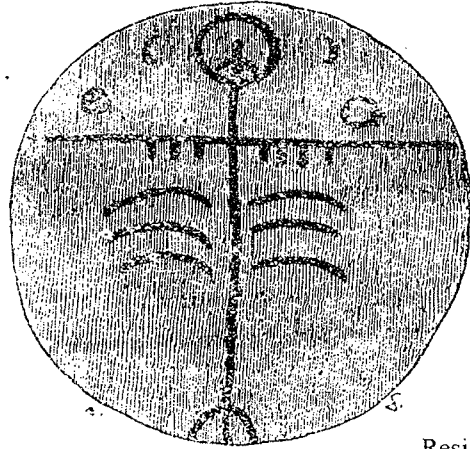
Davul yuvarlak ya da oval olabilir; yuvarlak davulun çapı bir arşın, oval olanınkinin de uzun çapı bir arşın, kısa çapı ise $\frac{3}{4}$ arşındır.

Şaman davulu yapmak için ağaç, demir, bakır, deri ve kıl sicim kullanılır.

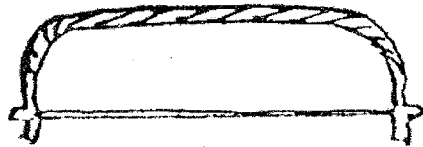
Bu malzemeler arasında kayın ağacı ve sedirin (*möş ağaşı*) özel bir yeri vardır. Onlarla ilgili özel gelenekler yer almaktadır. Kayın ağacı temiz, zedelenmemiş olmalı ve yerleşim yerlerinden uzak bir yerde yetişmelidir; evcil hayvanların yanına yaklaşmamış ve insan elinin değmemiş olması gerekir. Aynı şartlar sedir için de geçerlidir. Davulu bu işin uzmanı ustalar (*us kiji*) yaparlar.

Yeni yapılmış davul ayin yapılmadan önce şaman tarafından dualar okunarak ardış (arçın) dumanıyla tütsülenir. Sonra üzerine şarap (araki) serpilir. Bu merasimden sonra davul kutsal gereçler arasına girer ve ayin sırasında kullanılır.

Davulun değeri 15-20 ruble arasındadır. Onlar ayılların üst başında bir köşede *manyakla* beraber muhafaza edilir. Davulun iskeleti olan ahşap ya da demir hiçbir zaman değiştirilmez, davulu saran deri değiştirilebilir. Davul ayılın içindeyken o ayıldan biri ölmüşse, *Erlık*'in temsilcisi *Aldaç*'nın oraya gelmiş olmasından dolayı davul kirlenir (*yaman bolot*) ve gücünü kaybeder. Böylece kirlenmiş ve kuvvetini kaybetmiş olan davulun derisi değiştirilir. Böyle durumlarda davulun yanı sıra şamanın bütün kutsal gereçleri; *yalama*, *bayrı*, *Yayık*'ın bulunduğu torba ve şaman kıyafetleri de kirlenir. Onları kirlenmekten korumak için bir insanın ölümü sırasında tedbirli şamanlar bütün kutsal eşya-

Resim 45

Resim 46

ları ayılın dışına çıkarılır.

Davulun derisinin ateşten yanması, şaman için kötü bir işaret olarak değerlendirilir; böyle bir olaydan sonra da davulun derisi değiştirilir.

Sürekli kullanılmaktan dolayı ya da keskin bir nesneyle dikkatsiz temasından sonra davulun derisi yırtılırsa, yırtık yere yama yapılır veya normal yapıştırıcı yardımıyla deri parçası yapıştırılır. Davulun eski derisi ormana götürülüp bir ağacın dalında asılı bırakılır.

Davul ve *manyak* bir ayıldan diğer ayıla şaman değil de, başka bir kişi götürür.

Seyahat sırasında, genellikle bu seyahatler at üstünde olur, davulun bütün çingiraklı parçaları kurdelelerle tutturulur ve davul kuşak yardımıyla birinin sırtına bağlanır, bu sırada davulun üzerindeki resimlerin bozulmamasına dikkat edilir. Yağmurlu havalarda davul seyahat sırasında cüppe ile kapatılır.

Her davul, şamanın ölümünden sonra, ormana götürülüp parçalanarak bir ağacın dalına asılır, genellikle şamanın cesedi de bu ağacın yanına gömülür.

Resim 47

Şamanın defnedilmesi sırasında özel dinî törenler yapılmaz, dua okunmaz. Şamanın mezarı yoldan ve ayıldan mümkün olduğunca uzak, evcil hayvanların otlanırken ulaşamayacağı, dağlık bir yerde yapılır. Bazen ölen şamanın vasiyeti üzerine akrabaları yeni bir davul yaparak ayılın alışılmış bir yerine koyarlar. Bu gelenek şaman tarafından uygulanır, böylece ayıllarda iki davul olur, biri tören -ayin (*kamłaniya*) için kullanılır, diğeri ise bir köşede saklanır. Müstesna hallerde şamanlar davul yerine yay (*yölgö*) kullanırlar (res. 46). Fakat *yölgö* ayinin tamamında değil de, koruyucu ruhların arzularının öğrenildiği bir bölümünde kullanılır.

Bir çok tören sırasında sadece *yölgö* kullanan bazı şamanlar da vardır. Fakat onlar yalnız kendi akrabalarının dinî törenlerini yaparlar.

Davulun Parçaları

1. Kaş: Davulun iskeletini sedir ağacından yapılan kasnağı (*kaş*) teşkil eder. Kasnağın çapı 10-12 karış, derinliği ise 14-22 santimetredir. İki başı kasnağa sırmalarla bağlanır.

Davulun kasnağı için ayıllardan uzakta bulunan ormanlardan sedir ağacı alınır.

Tört talaluu aba yıştın tübünen,

Taldap etken pu kajım.

Dört köşeli büyük ormandan,

Seçerek yaptığım kasnağım.

2. Davulun İç Kısmı

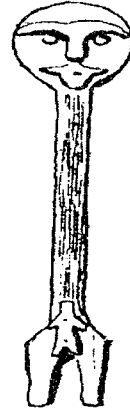
a) Davulun iç kısmı bir sap sayesinde iki eşit bölüme ayrılır. Bu sap temiz kayından (*yaş kayın*) yapılır; adı ise *eezidir* (onun sahibi); aslında *eezi*, sapın üzerindeki ölmüş ve hatırasına davulun yapıldığı şamanı sembolize eden insan figürüdür (res. 47).

Eezinin başı oval bir şekle sahiptir; yüzüne kaşlar, gözler, burun, ağız ve sakal oyulmuştur. Göz çukurları daima kırmızı bakır tokalarla doldurulur. Bazı davullarda kaşlar (*kabak*), burun (*tumçuk*), ağız (*uus*), sakal (*sagal*) ince kırmızı bakır levha ile kaplanır.

Eezinin göğsünü, kolları tasvir eden (*çaluuğın kolı*) dik açılı örülmüş demir çubuk (*kiriş*) sarar.

Eezinin alt kısmı biraz genişler, kalça ve bacaklar olmak üzere ikiye bölünür. Bazı davullarda bu bölünme yoktur.

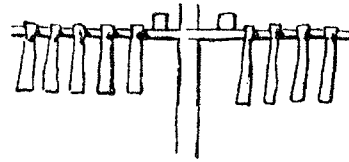
Bazı davullarda ikiye bölünme yerinin biraz yukarısına ayın yapan kişiyi (*poyuunnuun eezi*) tasvir eden küçük insan figürü oyulur (res. 48).

Resim 48

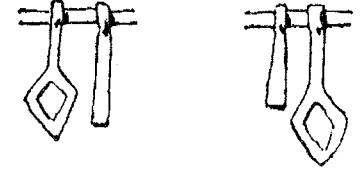
Resim 49

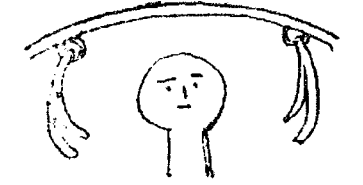
Resim 50

Eezinin bu şeklinden başka, Altay şamanlarında bir gövde üzerinde iki başlı (*eki baştuu*) *eezilere* de rastlanır (res. 49). Böyle durumlarda başın biri alışılmış yerde bulunur ve *çaluuğın başı* (*çaluuğın baı*) adını taşır, diğeri ise ayakların olduğu yerde bulunur ve *kamın başı* (*kamın baı*) adını alır.

b) *Kiriş*, 3 ½ karış uzunluğunda bir demir çubuktur. Davulun üzerinde, sağlam örülmüş *kiriş* (*tolgomalduu toñ kiriş*) ve adi *kiriş* olmak üzere iki şekilde kullanılır. Bu demir *kirişin* her iki tarafında, omuzları (*in*) tasvir eden bükmeleler vardır. *Kirişin* sağ tarafına beş, sol tarafına ise dört olmak üzere toplam dokuz tane (*bir toguz*) demir parçası asılır (res. 50). Bazı davullarda bunların sayısı daha az veya daha çok olabilir. Uzunlukları 9-10 cm olan bu demir parçasına *çingirak* (*koñura*) denir. Burlar kötü ruhları (*yaman körmöstör*) kovan okları sembolize ederler. *Koñura* ile beraber bir veya iki ok (*yebe* yahut *ok*) asılır (res. 51). Bunlar da kötü ruhları (*körmös*) korkutmaya yarayan silahlardır.

Resim 51

Resim 52

Okların sayısı şamanın hizmet ettiği *aruu töslerin* sayısına bağlıdır. Oklar şamana *tösler* tarafından verilir. Bazı davullarda oklar yoktur.

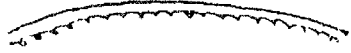
c) *Kirişin* boyun çukuru yanına 3 ½ karış uzunluğunda değişik renklerde şeritler bağlanır. Onların adı *köñedir*. Şerit sayısı belli değildir, onlar şamanı dinî tören yapmak için çağırın kişiler tarafından bağlanır.

d) *Eezinin* yüzünün her iki tarafında orağa benzeyen küçücük, 5-6 cm. büyüklüğünde demir çengeller vardır. Bunlara kulak ve küptü (*ay kulak*, *sırğa*) denir (res. 52). Şaman, ayın sırasında bunların çıkardıkları seslere kulak verir ve onların aracılığıyla ruhların isteklerini (*kam kijiniñ ay kulak tıñırtı*) öğrenir.

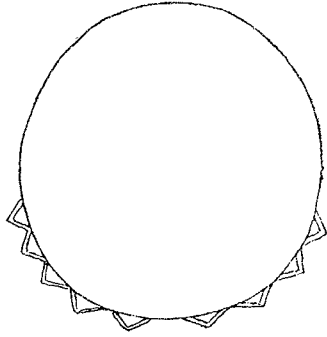
3. Davulun Kasnağı (Tegerek).

a) Davulun kasnağı geyik derisi (*tere*), müstesna hallerde ise genç atın (*maldıñ terezi*) derisi ile kaplanır. Deri, kasnağa kendir ipi ile dikilir; deri kenarları başka bir iple bağlanır, böylece bir nevi kenar çekmesi, yaka (*yakka*) meydana gelir (res. 53).

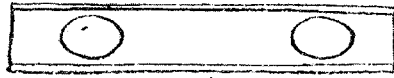
b) Kasnağın üst kısmında, *eezi* başının yukarısındaki derinin altına beşten dokuza kadar kayın ağacı çubuğu konulur ve kıl ile bağlanır. Böylece çıkıntı ve bükmeler, meydana gelir. Bu bükmelerin adı *örköştür* (res. 54). Onlar davulun sesinin daha güçlü olmasını sağlarlar.

Resim 53

Resim 54

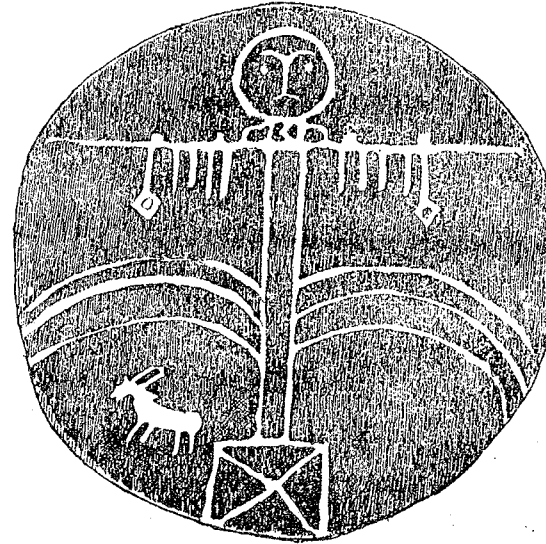

Resim 55

c) *Örköşlerin* arasına, derinin altına tahtadan yapılmış iki yuvarlak, *karılgaş* (kırılgaç) konulur (res. 55). Onların iç kısmına salkımlar, *sırğa* ve *kulak*, asılır.

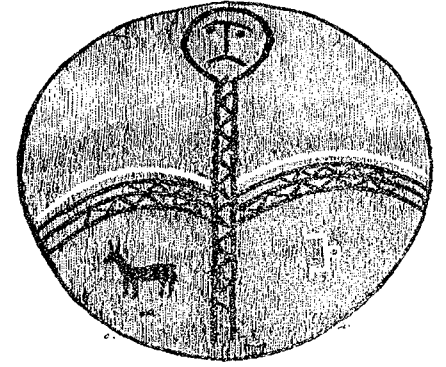
4. Davulun Üzerindeki Resimler (Ülkeri) (res. 56 ve 57a)

Davulun üzerindeki bütün resimler beyaz ve kırmızı (*ap ağaş taş, kızıl taş*) olmak üzere iki renk boya ile yapılır. Boyaları da nehrin ağzından aldıkları yumuşak taşları küçük parçalar halinde kırıp diğer taşların arasında ezerek toz haline getirip yaparlar.

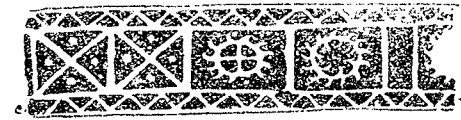

Resim 56

Resim 57a

Resim 57b

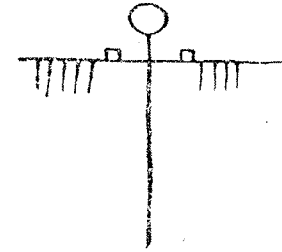
Bu tozu tükürükle ıslatıp işaret parmağı yardımıyla davulun üzerine resim yaparlar. Resimler tecrübeli erkekler, *yürüçi* (resimci), tarafından yapılır.

5. Davulun İç Kısımındaki Resimler

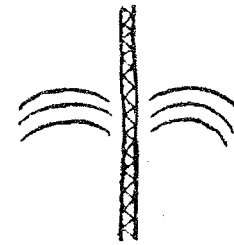
a) *Eezi*: Davulu iki eşit parçaya ayıran kalın düz çizgidir. Üst kısmında baş, alt kısmında ise bacaklar görülür. Başın yan taraflarında iki yarı oval (*kulak*) vardır ki bu yuvarlaklar güneş ve dolunayı (*kün, ay*) temsil eder (Res. 58).

Resim 58

Resim 59

Resim 60

Resim 61a

Resim 61b

b) *Kiriş*: Üzerinde çizgiler (*konura*) ve omuzlar (*örköş*) bulunan, *eezinin* ortasından geçen enine bir çizgidir (res. 59).

c) *Soloş* (Gökkuşağı): *Eezinin* sağ ve sol tarafına çizilen yay şeklinde üç çizgidir. Bütün davulların daimi resimleri olan gökkuşakları da bu adı taşır (res. 60, 61a, 61b, 67a).

Resim 62

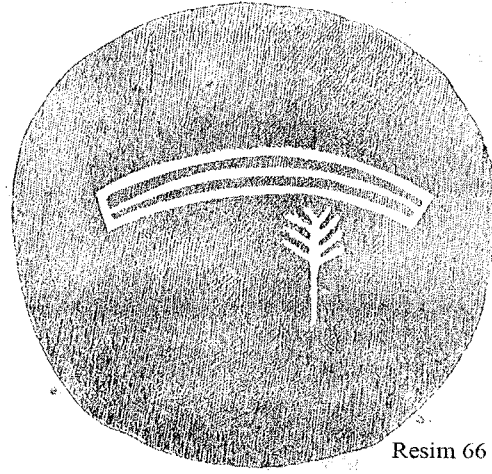
Resim 63

Resim 64

Resim 65

Resim 66

d) Gökkuşakları resminin altında eezinin sapı olarak yapılan kutsal kayın ağacının (*bay kayın*) resmi vardır (res. 62 ve 66).

Genel olarak Altay şamanları kayın ağacının Tanrıdan (*kudaydan ayrılğan*) geldiğini (harfi harfine ayırdığını) düşünürler; bunun için de ona hiçbir zaman yıldırımın düşmeyeceğine inanırlar.

e) *Sığın* (Geyik) resmi: Davul, resmi yapılan geyiğin derisi ile kaplanır (res. 63).

f) *Kamık* (Zehirsiz yılan): *Erlık*'in oğlu *Piy Batış*'ın sahibi olduğu cehennem gölleri kıyılarının sakinidir (res. 64).

Ker yutpaluu Piy Batış,
Yilanduu, pakaluu, kamıktuu!

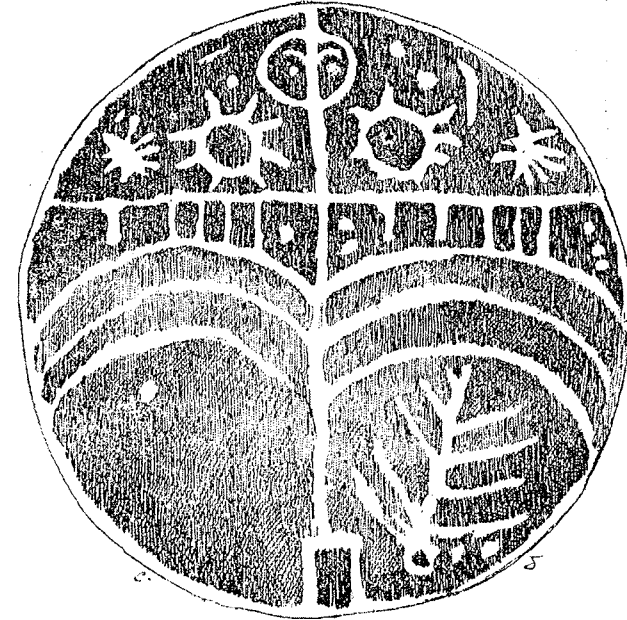
Yılanlı, kurbağalı, kamıklı
Ker Yutpalı olan Piy Batış.

6. Kasnağın Üzerindeki Resimler (res. 57b, 67b, 69a, 69b, 73b)

Davulun bu parçasında kasnağın kenarından geçen kalın çizgiler ve onlara çapraz bir şekilde gelen çizgilere rastlanır. Son çizgiler bükmeler (*örköş*) üzerinden geçer, sayıları beş, yedi, dokuz veya daha fazla olabilir. Çapraz çizgilerin boşlukları noktalar veya yıldız (*yıldız*) figürleri ile doldurulur. Davulun kasnağındaki bütün resimler *pildür* (motif süsleri) adını taşırlar.

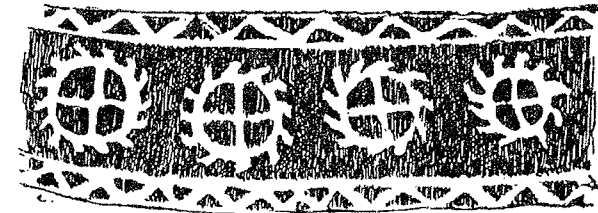
7. Davulun Derisi Üzerindeki Resimler

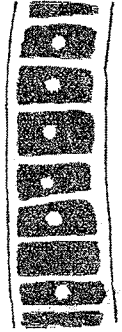
Davulun derisinde çok zengin ve çok çeşitli resimler bulunur. Bunları, yeryüzündeki nesnelere ait olanlar ve gökyüzündeki nesnelere ait olanlar diye iki kategoriye ayırmak mümkündür (res. 68, 70).

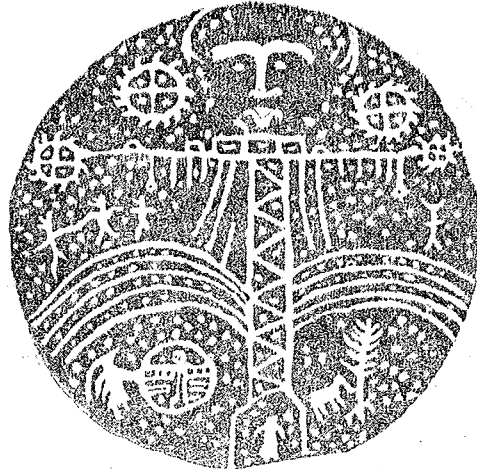
Resim 67a

Resim 67b

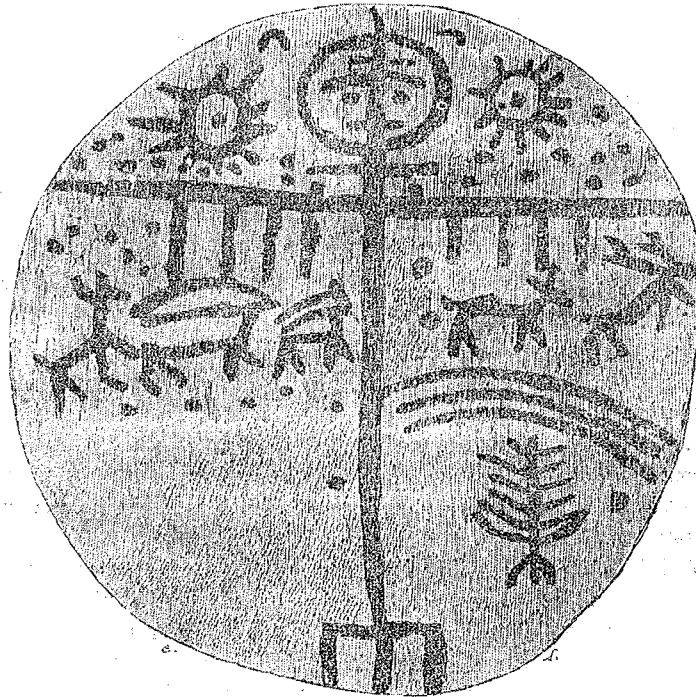
Resim 69 a

Resim 68

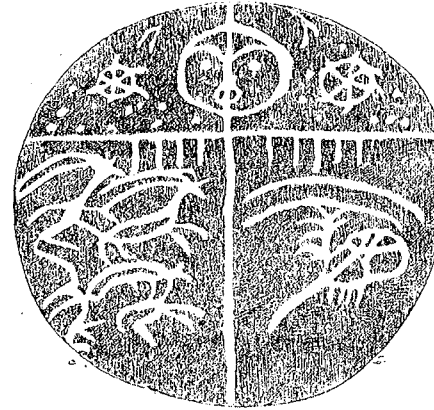

Resim 69 b

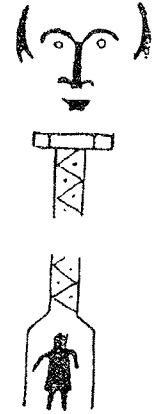

Resim 70

a) Davulun bu yüzündeki resimlerin en önemlisi bir insan figürüdür. Buna *eezi* (davulun sahibi) denir (res. 71). Bu, geçmiş bir şamanın (*ozo kam*)ın resmidir.

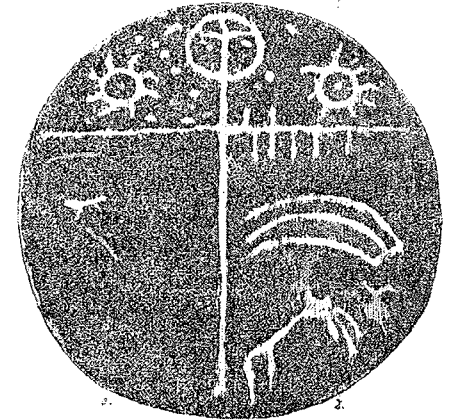
Resim 71

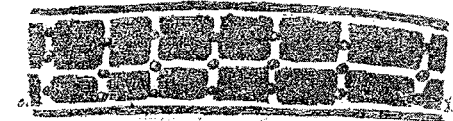
Resim 72

Bu resim davulların üzerinde iki şekilde olabilir. Birinci tip resim kalın bir çizgi, çizginin yukarısında oval bir baş, iki göz, kaşlar, burun, ağız; çizginin altında, kasnağın kenarına yakın bir yerde çatal (*ayrı*) vardır ki bacaklardır; kafanın iki tarafındaki çizgiler ise kulak ve küpe (*kulak, sırğa*)dır, (res. 65).

İkinci tip *eezi* resminin üst tarafına çizilmiş kaşlar, gözler, burun, ağız ve sakal bulunur; bedeni, paralel iki düz ve bir de zikzak çizgiden oluşur; alt kısmında, bacakların olduğu yerde bölünme, bacakların arasında ise minik bir insan figürü vardır (res. 68 ve 72). Son figür, daha önce bahsettiğimiz gibi, *eezi*, (sahip) adını taşır; bu, şamanı yönlendiren ruhun (*körmös*) tasviridir. Bu ruhun adı *Elgen*'dir. Ayın sırasında bu ruh ayın yapan kişiye özel bir hâl, yani esrime getirir.

Resim 73a

Resim 73b

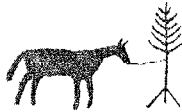
Resim 74

Resim 75

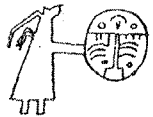
Resim 76

Resim 77

Resim 78

Resim 79

Resim 80

b) *Kiriş*: Eezi'yi omuz bölgesinden ikiye bölen enine çizgidir; yanlarında iki bükme (*in/omuz*), uzun bir çizgi (*konko*), beş, yedi veya dokuz tane kısa çizgi (*konura*) ve oklar (*yebe*) bulunur.

c) *Kün, ay*: Güneş ve ay. İçinde çapraz uzun çizgiler ve kenarlarında kısa çizgiler, nur (*yarkın*) olan yuvarlaklardır. Bunlar davulun üst kısmında, *kirişin* üstünde bulunur.

Eezinin sağ tarafında ay, sol tarafında ise güneş vardır (res. 74). Bütün davullar bu şekildedir. Bu durum ay ve güneşin yaz mevsimindeki hareketlerine uygundur. Şamanların inançlarına göre yılın bu mevsiminde şamanlar gökyüzüne çıkabilirler.

Güneş ve ayın yanına daha küçük yuvarlaklar çizilir. Bunlardan biri tan yıldızı (*tan çolmon*) diğeri de akşam yıldızı (*ençer çolmon*)dır (res. 75).

Davulun üzerinde güneş, ay ve gök parıltılarının olduğu bölgeye yıldızları (*yıldıs*) tasvir eden noktalar konulur. Bu noktaların sayısı sabit değildir; on ile seksen arasında değişir. Bu noktalar bazı davulların alt kısmındaki derinin üzerinde bulunur.

Ayluu kündüü tenjerem Ak Ayas (Ülgen)dan ayrılmış
Ak ayastan ayrılğan. Aylı, güneşli göğüm

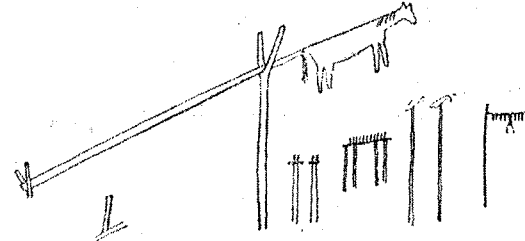
d) *Soloŋi*: Gökkuşağı resmi. Bu resim yay şeklinde üç, dört veya beş kalın çizgiden oluşan bir gruptur. Bu çizgiler davulların üzerinde ya ayrı bir yerde durur, ya da eezinin iki yanında bulunup insanın kaburgalarını tasvir ederler (res. 56, 57a, 67a, 68, 76).

Gökkuşaklarının sayısı şaman dualarında üç (*üç soloŋi*) ya da altmış sekiz (*alton segis soloŋi*) olur.

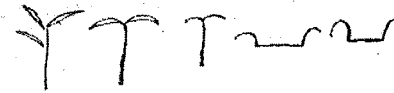
e) *Bay kayın* (kutsal kayın) resmi. Kayın ağacı davulun üzerine, ya kendisine bağlanmış olan bir kurbanlık hayvan (*mal*) ile birlikte, ya da tek başına çizilir. Bu resim temiz töse kurban verme anını tasvir eder (res. 77).

f) *Möş agaş* (sedir) (res. 78) resmi. Yanında geyik figürü bulunur. Seditlerden davulun kasnağı yapılır ve geyik derisi ile kaplanır.

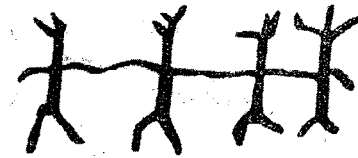
g) Kurbanlık hayvan ile kayın ağacı resminin karşısına bazen üzerinde cüppe, şeritli şapka ve elinde davul olan şaman figürü (res. 79) ve kurbanın başını tutan (*paş tutkan*) başka birinin figürü (res. 80) çizilir. Bu resim dini törenlerden alınmıştır, şamanın davula vurup kurbanlık hayvan ile insanı (*paş tutkan*) gökyüzüne, bir ya da diğer tösen yanına gönderdiği andır. Bu işlemin adı *hayvan gönderme* (*mal kağıp yat*)dir.

Resim 81

Resim 84

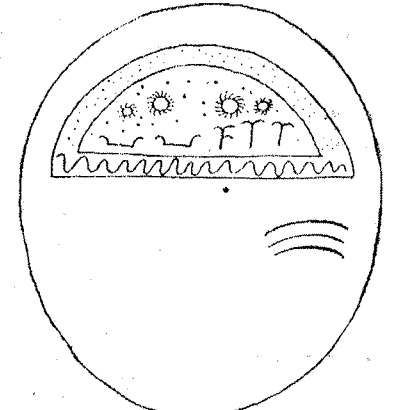
Resim 85

Resim 82

Resim 83

Resim 86

h) Bazı davullarda gökkuşağı (*soloŋi*) resimlerinin altında kurban yeri (*tayılğı*) nesnelerin resimleri bulunur: 1. *Pakan*, kayın ağacından ucu çatallı kalın bir sırık. 2. *Yükeli* (bir ucu yerde, öbür ucu ise *pakannın* çatallıdan geçen uzun bir sırık; ucunda kurbanlık hayvanın postu bulunur). 3. *Yek* (aralarına ip geçirilmiş iki kazık; ipe şeritler bağlanmış ve bir erkek tavşan (*aygır koyon*,

veya *aygır tuulay* [tavşana karşı saygılı bir hitap şekli] derisi asılmıştır). 4. *Şonkor* (yek sırtıklarının üzerine çizilmiş olan şahinler). 5. *Tekpiş* (merdiven, iki sırtığın üzerinde çubuklu iki ahşap platform). 6. *Şire* (dört kazık, giriş ve çalı çırpıdan oluşan taht demektir). 7. *Kazık* (şamanın kurban sunma işlemi sırasında dua okurken yanında bulunan kazık) (res. 81).

i) *Soloñı* (gökkuşağı) üstünde *pura* adını taşıyan bir resim vardır (res. 82, 83). *Pura* üç uzun boynuzlu *kaçkar* (koç) şeklinde çizilir. Davulun üzerine daima üç tane (üç *pura*) çizilir.

Pura yukarı ucu çatallanan çubuk ya da uçlarında yarım daire şeklinde kolları olan yatay çizgidir (res. 84).

Dinî törenlerde *pura* temiz töslere dua edilirken zikredilir.

*Süt¹ – köldüñ üç pura,
Aydın küñüñ yayaganı.
Kaş pajıñıñ
Kara pura!
Kaça töskö kamdaza,
Meniñ bajıma kuyak bol.*

*Süt Köl'ünün üç purası,
Aydın ve güneşin yarattığı.
Çemberin (davulun) üstündeki
[Duran] kara pura!
Töse ne kadar ayın yapılsa da,
Hep başımın zırhı ol.*

Altaylılar gök gürlemesini *puranın* sesi olarak açıklarlar.

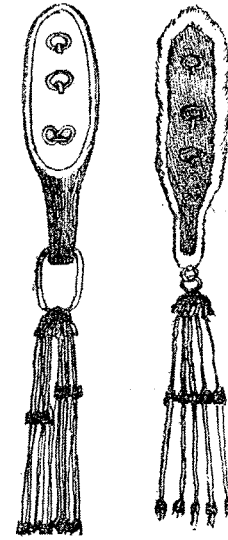
j) Bazı davullarda *kiriş* ve *soloñı* arasındaki bölgede, *eezinin* iki tarafında *Ülgen*'in dokuz kızının (*aga kıstar* veya *kıyandar*) resimleri bulunabilir (res. 85).

Bazı Altaylı şamanların davullarında *eezinin* resmi bulunmaz. Bunun yerine *ay*, *kün*, *üç pura*, *üç soloñı*, *yalgın* (yıldırım), *yıldız*, *çolmon* gibi gökyüzü nesnelerinin resimlerine rastlanabilir. Bu gibi resimler davulların üst kısımda bulunur (res. 86).

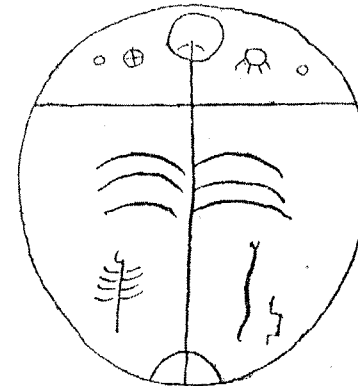
8. Orbu (Tokmak) (res. 87)

Davulun tokmağı her zaman körpe kayın ağacından (*yaş kayın*) yapılır. *Orbunun* uzunluğu 17 cm, kalınlığı ise 7-8 cm olur. Sapının ucu delinerek bir kayış (*pildirge*) geçirilir ve halka şeklinde bağlanır. Ayın sırasında *orbunun* elden düşmemesi için şaman bu halkayı koluna geçirir. Kayışa şeritler (*köñe*) ya da örgüler (*manyak*) bağlanır. Bütün bunlara *üleker* (süs, tezyinat) denir.

¹ *Süt Köl* (Süt Gölü): Kemçika ve Ak-Sug (Soyotiya) nehirlerinin birleştiği yerin yakınındaki dağda bulunur.

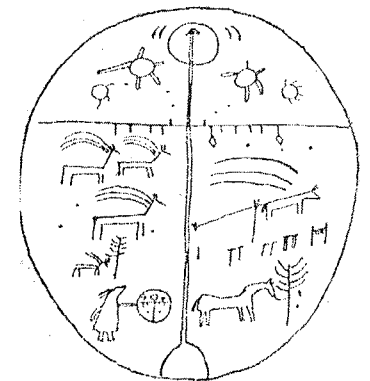

Resim 87

Resim 88 a

Resim 88 a: Davulun iç tarafı

Resim 88 b

Resim 88 b: Davulun dış tarafı

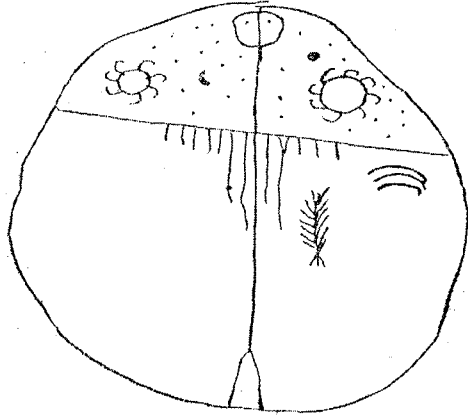
Orbunun yüz tarafı hayvanın paça derisi ile kaplanır.

Orbunun diğer tarafı, buna *alakan* (avuç) denir, her sırada üçer halka bulunan üç sıra, toplam dokuz tane (*bir togus*) halka (*terbek*) ile süslenir. Bazen sadece üç halka da olabilir.

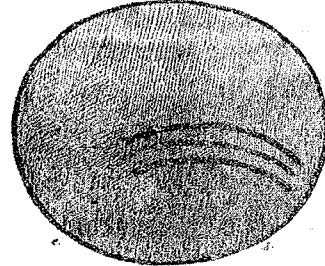
Orbu, şaman dualarında kamçı olarak adlandırılır, çünkü ayın yapan kişi onunla davulu döver.

*Pildirgelüü say orbum,
Ülekeplüü say kamçı,
Üç üyelüü say orbum!*

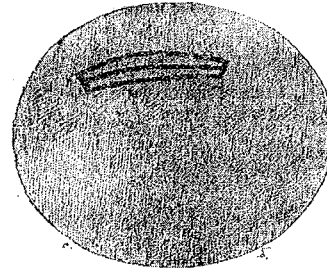
*Kayışbağlı say orbum
[Resimlerle] süslü say kamçı
Üç boğumlu say orbum!*

Resim 89

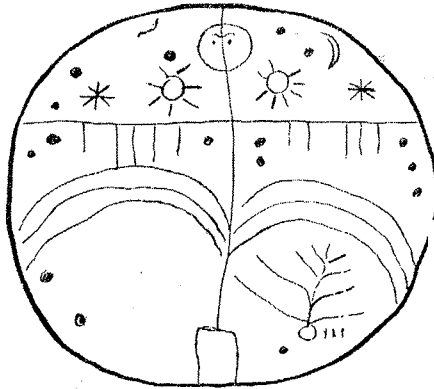
Resim 90

Resim 91

Resim 89-91: Davulun dış tarafları

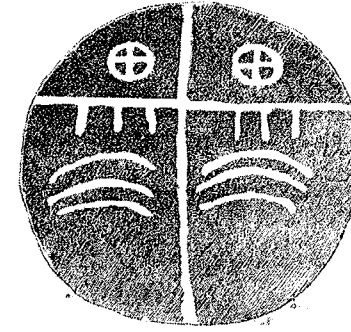
Davulların üzerindeki resimlerin genel şekli.

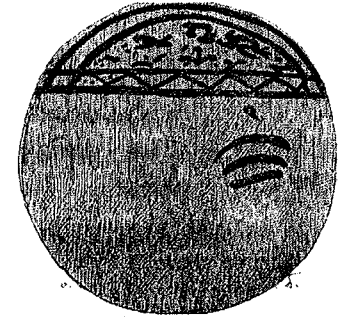
Resim 92

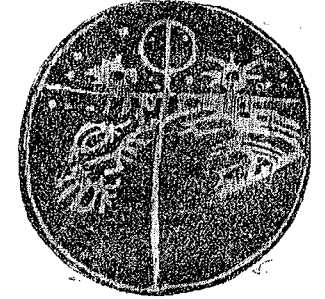
Resim 93

Resim 94

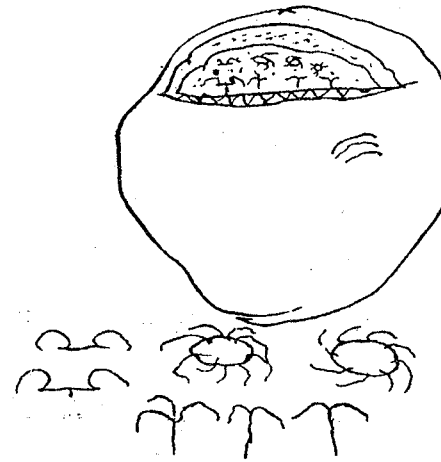

Resim 95

Resim 96

Resim 92-96: Davulların iç tarafları

Resim 97. Davulun
dışındaki resim